

תרומת הדשן

מים ראשונים: במשכן ובבית המקדש שכולם קודש: "ונועדתי לך שם", "בזאת יבוא אהרון אל הקודש", "ונקדשתי", "ושכנתי בתוכם" וכו', היו גם עבודות פשוטות וארציות ש'הנמוכה' מכולן היא אולי הטיפול בדשן, הוא שיירי העצים והקרבנות שהיו נשרפים ע"ג המזבח. בחצר המלך יש לא רק שרים ונגידים, אלא גם עובדי שירות וניקיון.

וידבר ה' אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו: ולבש הכהן מדיו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמנו אצל המזבח: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערד עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה: (ויקרא ו א-ו).¹

משנה מסכת תמיד פרקים א, ב

פרק א: מי שהוא רוצה לתרום את המזבח, משכים וטובל עד שלא יבוא הממונה² ... מי שזכה לתרום את המזבח הוא יתרום את המזבח והם אומרים לו: היזהר שמא תיגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור, והרי המחטה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש. אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה. לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו עד ששומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור, והן אומרים: הגיע עת קידש ידיו ורגליו מן הכיור.³

פרק ב: ראוהו אחיו שירד והם רצו ובאו מהרו וקדשו ידיהן ורגליהן מן הכיור. נטלו את המגריפות ואת הצינורות ועלו לראש המזבח. האברין והפדרין שלא נתאכלו מבערב סונקין אותם לצדדי המזבח ... החלו מעלין באפר על גבי התפוח. ותפוח היה באמצע המזבח פעמים עליו כשלש מאות כור. וברגלים לא היו מדשנין אותו מפני שהוא נוי למזבח. מימיו לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן.⁴

מסכת יומא דף כג עמוד ב⁵

תנו רבנן: "ופשט ... ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן" - שומעני כדרך יום הכפורים, שפושט בגדי קודש ולובש בגדי חול. תלמוד לומר: ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים - מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט, מה להלן בגדי קודש - אף כאן בגדי קודש. אם כן מה תלמוד לומר "אחרים"? - פחותין מהן.⁶

¹ שתי פעולות יש כאן: הרמת הדשן והוצאתו וחילופי בגדים ביניהם. בלילה בערו האימורים וחלקו של המזבח מכל קרבנות היום שעבר, ובבוקר של היום החדש (בבית המקדש "הלילה הולך אחר היום" והיממה הייתה מבוקר עד בוקר שלא כיממה שלנו שהיא מערב עד ערב, כשיטת רשב"ם בראשית פרק א בבריאת העולם). יש לקיים את אש התמיד, יש לערוך עצים חדשים לקראת יום עבודת המקדש החדש. בה בעת יש לסלק את שיירי קרבנות אתמול. זו פעולת הרמת הדשן שעומדת בתפר בין היום שעבר והיום החדש. ויש קשר הדוק בין מצוות אש התמיד ומצוות הרמת הדשן עליו כבר עמדנו בקצרה בדברינו [אש תמיד](#) בפרשה זו.

² ובין כל אלה שהשכימו לטבול במטרה שיזכו במצוות הרמת הדשן, נערכה הגרלה (פיס בלשון המשנה) ככתוב שם להלן: "הממונה בא ודופק עליהם והם פתחו לו. אמר להם: מי שטבל, יבוא ופיס. הפיסו. זכה מי שזכה". ראה בעניין זה גם מסכת יומא פרק ב משנה א: "בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש וכל הקודם את חברו בארבע אמות זכה. ואם היו שניהם שוין הממונה אומר להם הצביעו ... מעשה שהיו שניהם שוין ורצין ועולין בכבש ודחף אחד מהן את חברו ונפל ונשברה רגלו וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפייס ארבע פייסות היו שם וזה הפייס הראשון". ראה גם גמרא יומא כג ע"א שהתחרות על מצוות הרמת הדשן והריצה בכבש הסתיימו בשפיכות דמים!

³ ראה המשך פעולת תרומת הדשן שם שהכל היה נעשה בחשכת הבוקר ולאור מדורת המזבח בלבד.

⁴ מספר דברים למדנו ממשנה זו. האחד, שתרומת הדשן לא הצטמצמה לפעולת הכהן הראשון, הוא רק זה שזכה להתחיל במצווה. כהנים רבים השתתפו בהמשך מצוות סילוק שיירי המזבח. שנית, למדנו על תפקידו של התפוח בבית המקדש שאינו כלי, אלא ערימה גבוהה של הדשן. שלישית למדנו, שערימה זו הייתה נוי ובחגים היו מגדילים אותה עוד ועוד. (ראה גמרא חגיגה כו ע"א שברגלים: "אין הכהנים פנויין מלהוציא בדשן"). דשן המזבח גם הוא נוי. השווה עם מה שהיו אומרים במצוות ערבה: "יופי לך מזבח יופי לך מזבח" (משנה מסכת סוכה פרק ד). ערבה היא נוי ודשן הוא נוי. ורביעית למדנו, על מצוות הוצאת הדשן, שהיא כבר עניין אחר ולא היו עליה קופצים רבים ולפיכך גם לא פייסו (הגרילו) עליה, ואע"פ כן, "לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן" ותמיד היו מי שהתנדב וראה גם בפעולה זו חלק מהשירות בקודש. הרוצה להרחיב עוד בתיאור פעולת הרמת הדשן והוצאתו במקדש יעניין ברמב"ם פרק ב' הלכות תמידים ומוספים ומשנה תמיד שם. מקצת מדברים אלה נביא להלן.

⁵ תיאור סדרי עבודת המקדש המתוארים במסכת תמיד סדר קדשים, חוזר גם במסכת יומא סדר מועד, משנה וגמרא, אגב תיאור עבודת יום הכיפורים. ושם גם הסיפור שהזכרנו כבר לעיל על שפיכות הדמים שאירעה בעת ששני כהנים רצו במעלה הכבש והתחרו על מצוות הרמת הדשן: "קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו - נטל סכין ותקע לו בלב" (יומא דף כג עמוד א).

⁶ ההשוואה עם לבישת ופשיטת הבגדים של הכהן הגדול ביום הכיפורים, שהיה מחליף מבגדי זהב ללבן וחוזר חלילה, קצת מוקשית וכבר עמדו עליה המפרשים (ראה רש"י בגמרא שם). אבל עצם ההשוואה היא לכבודן של מצוות הרמת הדשן והוצאתו: "מה להלן

רבי אליעזר אומר: "אחרים והוציא" - לימד על הכהנים בעלי מומין שכשרין להוציא הדשן ... אמר ריש לקיש: כמחלוקת בהוצאה - כך מחלוקת בהרמה. ורבי יוחנן אמר: מחלוקת בהוצאה, אבל בהרמה - דברי הכל עבודה היא.⁷

מסכת מעילה דף ט עמוד א

איתמר, הנהנה מאפר תפוח שעל גבי המזבח, רב אמר: אין מועלין בו, ורבי יוחנן אמר: מועלין בו. לפני תרומת הדשן - כולי עלמא לא פליגי דמועלין בו, כי פליגי - לאחר תרומת הדשן;⁸ רב אמר אין מועלין בו - הרי נעשה מצותו, ור' יוחנן אמר: כיון דכתיב: "ולבש הכהן מדו בד וגו'" - כיון דצריך לבגדי כהונה בקדושתיה קאי.⁹ תנן; מועלין בהן עד שתצא לבית הדשן קשיא לרב! אמר לך רב: עד שתראה לבית הדשן.¹⁰

משנה מסכת יומא פרק ה משנה ו

... ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון ושל מזבח החיצון היה שופך על יסוד דרומי. אלו ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בהן.¹¹

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת במדבר - נשא פרק ד

היו מדשנים בשעת מסעות ומדליקים עליו האש, לקיים מה שנאמר: "אש תמיד תוקד על המזבח". ולאחר שהיו עושים כך, היו כופין עליו פסכתו, כדי שלא תשרוף האש הבגד הארגמן אשר עליו ... ושלשה דברים היה פסכתו משמש, בו מכסין האש על המזבח בשעת מסעות, ובו מוציאין את הדשן אל מחוץ למחנה, ובשעת עבודה היו משליכין אותו אל הרצפה, וכל כהן ולוי היה שומע קולו היה רץ ובא.¹²

בגדי קודש - אף כאן בגדי קודש". כל עבודה ראוייה במקדש. וכמאמר הירושלמי שבת פרק י הלכה ג: "אמר רבי לוי: כתיב [ויקרא ו ג] ולבש הכהן מדו בד והרים את הדשן, אלא שאין גדולה בפלטיין של מלך". ובמדרש מדבר רבה ד: "להודיעך שאין גאווה לפני המקום". ואנו נזכרים, משום מה, בעשו הרשע שהקפיד לשמש את אביו בבגדי החמודות. ראה דברינו [בגדי עשו החמודות](#) וכן [ביבוב אב של עשו](#) בפרשת תולדות. סוף דבר, הוצאת הדשן היא בבגדים פחותים (אותם בגדי כהן הדייט רק מאיכות פחותה יותר?), וכמאמר הגמרא בהמשך הסוגיה שם: "תנא דבי רבי ישמעאל: בגדים שבשל בהן קדרה לרבו - לא ימזוג בהן כוס לרבו".

⁷ שיטת ר' אליעזר היא שהוצאת הדשן כשרה גם בכהנים בעלי מומים. ולצורך קיום מצווה / עבודה זו הם לובשים בגדי כהונה, גם אם פחותים. ריש לקיש מרחיב שיטה זו גם להרמת הדשן ואילו ר' יוחנן מצמצם אותה רק להוצאה. להלכה, לא התקבלה שיטה זו, לפחות לא עפ"י הרמב"ם שפוסק בהלכות תמידין ומוספין פרק ב הלכה טו: "ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה, אין בעלי מומין מוציאין אותו". כמה חבל.

⁸ לאחר התרומה אבל לפני ההוצאה. ואגב אזכור המונח "תרומת הדשן" שוב ושוב, אנחנו מציעים את המדרש שלנו: "בין תרומה לתרומה". תחילת המשכן היא: "ויקחו לי תרומה", "תרימו את תרומתי" - תרומת המשכן. ואילו המלאכה הפחותה שנהגה יום יום ופתחה את יום העבודה במקדש היא תרומת הדשן. זו אף זו הן הרמה והתרוממות הרוח בהתנדבות ובנדבה.

⁹ זה אותו ר' יוחנן שמתיר לכהנים בעלי מומים רק את פעולת ההוצאה, לא את פעולת ההרמה או התרומה.

¹⁰ רב מקדים את סילוק הקדושה מהדשן לפעולת ההרמה. משעה שנעשית מצוות הרמת הדשן שוב אין מועלים בו. אך ר' יוחנן דוחה את מועד פקיעת הקדושה מהדשן וסוף דבר ששניהם מסכימים על מועד ההוצאה שמשם ואילך אין מעילה בדשן היינו שפקע מקדושתו. אך גם כאן מסתבר שיש מחלוקת ראשונים, שלא ירדנו עד סופה. כך מצאנו ברמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ב הלכה טו: "וכשמוציאין אותו לחוץ לעיר מניחין אותו במקום שאין הרוחות מנשבות בו בחזקה, ולא חזירים גורפים אותו, ולא יפזרנו שם שנאמר ושמו, שיינחנו בנחת, ואסור ליהנות בו". הראב"ד חולק עליו ואומר: "זה לא נאמר אלא על תרומת הדשן ואין מעילה אלא בתרומת הדשן". ראה גם אבן האזל שם. ולכאורה משנה פשוטה היא במסכת תמיד פרק ב: "מועלין ... עד שיצא (שתצא) לבית הדשן". שלוש פעמים מופיע ביטוי זה שם. גם מצאנו שהביטוי: "לא יפזר ומניחו בנחת" מקורו בספרא בפרשתנו ושם מדובר בפירוש על תרומת הדשן ולא על הדשן שהוצא. אבל הראשונים ובראשם הרמב"ם חולקים בדבר וסוכמו הדברים באנציקלופדיה תלמודית כרך ח' ערך דשון מזבח החיצוני ולא נוכל להאריך כאן.

¹¹ גם שירי הדם במקדש הוא סוג של "דשן" ושם יש פתרון שבו כל הצדדים יוצאים נשכרים: ההקדש מוכר את הדשן לגננים ואלה נהנים מזבל משובח שמצמיח חיים חדשים. לא ברור מדוע לא מיושם פתרון פשוט זה גם לגבי שירי המזבח ואפרו. הרי הפתרון שמניחים במקום טהור שהרוחות לא מנשבות בו איננו מעשי והדשן המצטבר יום יום סופו שיתפזר לכל עבר ברוחות ובגשמים. אולי זה באמת הרעיון, בניגוד לשיירי הדם, שהדשן יהיה חיים לכל וישתלב בהדרגה בעולם הטבע שמחוץ לבית המקדש.

¹² מדרש זה מבוסס על מקורות קודמים כמו ספרא צו פרשה א: "אש תמיד ... לא תכבה, אף במסעות. מה עושים לה? כופים עליה פסקתו, דברי רבי יהודה. ר' שמעון אומר: אף בשבת ומסעות מדשנים אותה, שנאמר: ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן". וכן מסכת תמיד פרק ה משנה ה: "ופסכתו היתה כלי גדול מחזקת לתך, ושתי שרשרות היו בה: אחת שהוא מושך בה ויורד, ואחת שהוא אוחו בה מלמעלן בשביל שלא תתגלגל. ושלשה דברים היתה משמשת: כופין אותה על גב גחלים ועל השרץ בשבת, ומורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח". מספר דברים למדנו ממקורות אלה: האחד, שמו של הכלי שהיה משמש לפניו הדשן ובמדבר גם לכיסוי המזבח בשעת המסעות ולשמירה על אש התמיד שלא תכבה - הפסכתו או פסכתו בירושלמי מהדורת ונציה, מילה שמקורה ביוונית. ראה [הערך פסכתו](#) בויקיפדיה. השני, הקשר בין מצוות אש התמיד ומצוות הרמת הדשן. ראה שוב דברינו [אש תמיד](#) בפרשה זו. השלישי, שהנחת הפסכתו על רצפת המקדש, כנראה עם סיום הרמת הדשן אל הכלי שבו הוציאו את הדשן מחוץ למקדש, היה מעין 'גונג' שהעיר את הכהנים והלוויים שלא קמו עדיין. והרביעי, שבמדבר היו מוציאים את הדשן "אל מחוץ למחנה" ושוב נסעו משם הלאה. ומה אירע לדשן שנשאר מאחור במדבר? מן הסתם נשאווה הרוחות על פני המדבר ודישן את מעט הצומח והחי שבו. מכאן נראה ראה נוספת שמרגע שהוצא הדשן מהמקדש/משכן פקעה קדושתו. ובמדבר גם לא היה למי למכור אותו ולהנות ממדמו.

תהלים פרק לו פסוקים ה-י

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיה יחסייו: ירונו מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור.¹³

מלכים א פרק יג פסוקים ג-ד

ונתן ביום ההוא מופת לאמר זה המופת אשר דבר ה' הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו: ויהי כשמע המלך את דבר איש האלהים אשר קרא על המזבח בבית אל וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו: והמזבח נקרע וישפך הדשן מן המזבח כמופת אשר נתן איש האלהים בדבר ה':¹⁴

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ט

א"ר אלעזר: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא הנחתי שם אדם ויצאתי.¹⁵ פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבלים ותבנים ואמרתי: אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה', אנחנו לא נובלים ולא נתבנים, אפילו תבנים? אפילו פזבלים?¹⁶ מכאן תנינא: היה ר' פנחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות וכו'.¹⁷

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: מתוך "חבלים" מאת חיים באר עמ' 63: "את פרחי הברונג הקטנים, הצהובים-הלבנים, ואת ענפי הרוזמרין לקטה סבתא בבוקרי האביב עם עלות השחר, כשהטל עדיין כיסה את האדמה, בין גבעות שפך הדשן שבין בתי אונגרין לתחנת הגבול של מעבר מנדלבוים. לדבריה, לא היו גבעות אלה אלא שרידי אפר הקרבנות אשר אספו הלויים מיסוד המזבח שבבית המקדש והשליכו אל שדות הבור שמחוץ לעיר. אמא, ששמעה את האגדה הזאת שוב ושוב מאז ילדותה, לא התאפקה ואמרה שאם ייקחו משם דגימת עפר וימסרו אותה לבדיקה במעבדות האוניברסיטה יתגלה כי אין בה אלא פסולת מבתי המלאכה לסבון שבעיר העתיקה. אבל סבתא לא ויתרה ואמרה כי בימות הגשמים יונקים צמחי הבר הגדלים שם משירי הקדושה שנכלאו באפר הקרבנות ומטמיעים אותם בעליהם ובפריהם, וכשיוצקים על הפרחים המיובשים מים הם קמים לתחייה, וריחו הגנוז של העבר הרחוק משתחרר ומתפשט בכל עוזו ומתיקות שאין לה שיעור אופפת הכל".

(תודה לידידי אברהם לוברבוים הי"ו על מקור זה).

¹³ ובירמיהו לא יג: "ורויתי נפש הפהנים דשן ועמי את טובי ישבעו נאם ה'". ובישעיהו ל כג: "ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב" עוד בישעיהו נה ב: "למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם". ושוב בתהלים סה יב: "עטרות שנת טובתך ומעגליך ירעפון דשן ועוד רבים רבים במקרא שלא נוכל למנות כאן. לא בכדי נקרא הזבל בשם "דשן". אין זה רק כינוי של כבוד ולשון נקייה תרתי משמע. וכמו שמצאנו עוד במקדש שהייתה פעולת דישון גם במנורה: ניקוי והכנה להדלקה המחודש. (ראה דברינו **נר תמיד** בפרשת תצוה). המילה "דשן" כשם נדרף לזבל ופסולת והמילה "דשן" במובן של מרוצה, נינוח, שבע – אחד הם. דשן נקרא "על שם סופר" וייעודו - לדשן את הצומח, להביא חיים חדשים ודשנים לעולם.

¹⁴ זו פרשת איש האלוהים המנבא רעות לירבעם אחרי עשותו את עגלי הזהב. כאשר משמש המזבח לעבודה זרה ולזביחת עצמות אדם, הדשן לא מורם ובוודאי לא מדשן, אלא נשפך. ראה פירוש אברבנאל שם: "ונתן אות ומופת על דבריו שמיד באותו העת יקרע המזבח וישפך הדשן אשר עליו, והנה היה המופת ההוא מורה על אמתת הייעוד שיקרע המזבח ההוא וישחית מעשהו, כי לא יקריבו עליו עוד אחרי שריפת עצמות הכהנים עולה וזבח, ועל העדרו ומניעתו הורה קריעת המזבח. ולפי שלא יחשבו שדשן העצמות ההם יתקבץ לכבודם ויאסף, אמר ונשפך הדשן, כי יהיה דשן עצמות הכהנים ההם נשפך ונזרק כמוץ לפני רוח ומלאך השם רודפם".

¹⁵ ראה מימרה דומה על ר' אליעזר בגמרא סוכה כח ע"א: "מימי לא קדמני אדם בבית המדרש. ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי". אפשר שמדובר באותו אדם והמעתיקים שבוש או אליעזר ואלעזר.

¹⁶ אנו תלמידי החכמים שמשכימים לבית המדרש, אומר ר' אלעזר או ר' אליעזר, עדיין לא הגענו לדרגת הזבלים והתבנים (אוספי התבן). ראה דברי ר' עקיבא בגמרא יבמות טז ע"א בתגובה לקטורו של יונתן בן הרכינס, אחיו "בכור שטן" של ר' דוסא בן הרכינס: "עדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן!" זה ר' עקיבא שתחילתו רועה צאן. האם זה גם אותו ר' אליעזר שמכשיר את הוצאת הזבל בכהנים בעלי מומים לעיל?

¹⁷ מכאן, מההשוואה לזבלים ולתבנים העוסקים בטיפול בדשן ובהוצאתו, כולל בעלי המומים, מהם למדנו את משנת החסידות של פנחס בן יאיר שעל יסודותיה נכתב ספר המוסר היסודי מסילת ישרים ע"י הרמח"ל שעליו אומרים בשם הגאון מוילנא שכל כך התפעל מהספר עד ששאל אם מחברו עוד חי (כבר לא) שאילו היה חי, היה (הגר"א) הולך אליו ברגל מוילנא ... והענוה מחזירה אותנו להרמת הדשן כדרשה במשנת רבי אליעזר פרשה י: "גדולה היא הענוה, שבה נתגדל אהרן. בנוהג שבעולם אדם מכבד את ביתו בבגדי בליות, שמה מתעטף הוא בכל כליו ומכבד את הבית. אבל אהרן לובש שמונה בגדים, ודומה כחתן בחופתו, ואף על פי כן והרים את הדשן". והדברים מתחברים לגמרא יומא לעיל ולהשוואה עם בגדי הכהן הגדול ביום הכיפורים (הערה 6 לעיל).